

УДК 343.14

*Д. М. Кратко
здобувач**ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»***ПРИНЦИПИ ОЦІНКИ ДОКАЗІВ У ТЕОРІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ**

Актуальність теми. Оцінка доказів – найважливіша складова процесу доказування у кримінальному судочинстві. Завдання оцінки поданих доказів має місце поряд із завданням збирання необхідних відомостей за обставинами конкретного кримінального провадження. Оцінка доказів необхідна для дотримання законності, прийняття обґрунтованих рішень у кримінальній справі, в якості основи прийняття процесуальних рішень і остаточного рішення по справі – вироку суду.

Оцінка доказів – це завершальний елемент процесу доказування. Вона тісно пов'язана зі збиранням і перевіркою доказів. Оцінка доказів має місце протягом всього процесу доказування, але особливу роль вона відіграє при прийнятті підсумкових рішень на стадіях кримінального судочинства. Оцінка доказів, на відміну від інших складових процесу доказування, є «чисто логічним, розумовим, процесом», але має місце все ж і правовий аспект [1, с. 72]. При цьому слід зазначити, що оцінка доказів здійснюється як стосовно кожного з представлених доказів, так і відносно всієї їх сукупності.

Виклад основного матеріалу. У процесі судового реформування законодавець вніс істотні зміни до принципів оцінки доказів. Так, у КПК РСФСР у ст. 71 зазначалося, що оцінка доказів судом, прокурором, слідчим і особою, яка провадить дізнання, відбувається на основі їх внутрішнього переконання, заснованому на всебічному, повному й об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом і соціалістичним правосвідомістю. Сьогодні кримінальне процесуальне законодавство щодо оцінки доказів дещо змінилося. Стаття 94 КПК України говорить про те, що слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Таким чином, цей процес носить нормативний характер і повинен відповідати зазначеним вище вимогам.

Особливе значення оцінка доказів має на стадії судового розгляду, на етапі судового слідства. Ця стадія практично не характеризується збиранням доказів. У процесі судового слідства доказування

здійснюється в основному у формі перевірки та оцінки поданих доказів. При цьому суддя має особливий статус серед суб'єктів доказування. Саме його діяльність, перш за все, пов'язана з оцінкою представлених сторонами доказів у кримінальному провадженні. Ця оцінка здійснюється на основі безпосереднього дослідження у судовому засіданні доказів. Вона дає можливість зробити головний висновок про доведеність чи недоведеність фактів, що відносяться до обставин справи, що встановлюються.

Оцінка доказів у судовому слідстві – це визначення судом юридичної якості представлених сторонами, або зібраних судом доказів. У результаті, проведеної суб'єктами доказування оцінки доказів, останні набувають або не набувають юридичної сили [2]. Згідно з процесуальним вимогам, перш за все, доказ оцінюється з точки зору його належності до конкретної кримінальної справи. З цієї точки зору, оцінка доказів надзвичайно важлива, з огляду на те, що в КПК України доказ ототожнюється з «фактичними даними».

Ми згодні з точкою зору, що докази слід ототожнювати з «фактичними даними», на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. [3, с. 210]. В іншому випадку, учасники кримінального процесу можуть вимагати розгляду інформації вельми віддалено або зовсім не торкаючись кримінальної справи, що розглядається, і тим самим заважати ефективному здійсненню правосуддя.

Оцінка доказів у процесі судового слідства на предмет належності здійснюється за допомогою розумового аналізу суддею кожного представленого доказу, який безпосередньо досліджується у суді. Це має місце шляхом надання доказів сторонами кримінального судочинства. Крім того, оцінка належності доказів має місце при винесенні суддею рішень стосовно клопотань сторін про виключення доказів. Адже докази можуть бути виключені і з причини того, що вони не мають відношення до обставин вчинення кримінального правопорушення. Іншими словами, така властивість доказів як належність безпосередньо пов'язана з предметом доказування.

У процесі дослідження доказів під час судового слідства суд оцінює кожен доказ з точки зору

їх допустимості. Термін допустимість не новий для теорії і практики кримінального процесу, але тільки в новій редакції КПК України він з'явився безпосередньо у кримінальних процесуальних нормах. Але, тим не менш, в КПК України немає розширеного визначення допустимих доказів. Їх зміст розкривається опосередковано в ст. 86 КПК України, в якій досить оглядово визначено допустимість доказів, а в ст.ст. 87-89 КПК України, розкрито зміст поняття «недопустимі докази». У діючій редакції КПК України до недопустимих відносяться докази, які одержані з порушенням вимог Кримінального процесуального кодексу і тому такі докази не мають юридичної сили і не можуть бути покладені в основу обвинувачення, а також використані для доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК України. Отже, до допустимих доказів відносяться ті, що отримані відповідно до процесуальних вимог КПК України, мають юридичну силу та можуть бути покладені в основу обвинувачення і вироку.

Оцінка доказів з точки зору допустимості є також розумовий процес, який здійснює суддя в ході судового слідства у процесі дослідження доказів, наданих сторонами або зібраних судом з метою їх уточнення. Взагалі ж оцінка доказів з точки зору допустимості характеризує формальну сторону доказу і пов'язана з процесуальними вимогами їх отримання. Абсолютно вірно зазначає Т.О. Морозова, що під допустимістю доказу «... слід розуміти властивість, що характеризує його з точки зору законності джерела фактичних даних, а також способів і форм отримання та закріплення фактичних даних, що містяться у такому джерелі, в порядку, передбаченому кримінально-процесуальним законом, при суворому та безперечному дотриманні прав і законних інтересів учасників, залучених до сфери кримінального судочинства» [4, с. 10].

Оцінка судом доказів з точки зору допустимості починається вже зі стадії підготовки матеріалів кримінального провадження до судового засідання. Ця стадія характеризується крім підготовчої функції по відношенню до стадії провадження в суді першої інстанції також перевіркою (контрольною) функцією стосовно до попередньої стадії – досудового розслідування.

Допустимі докази завжди мають юридичну силу, а отже, на них можна посилаючися в процесі судового слідства, використовувати для встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, а також для винесення у цій справі вироку або іншого рішення. Оцінюючи докази як допустимі, суддя тим самим визнає їх законність.

Відповідно до правил оцінки доказів кожен із них оцінюється в судовому слідстві з точки зору достовірності. Сьогодні в КПК України зміст цього терміну не розкривається, не вказуються

основні підходи до визначення достовірності доказів. Достовірність як властивість доказу, згадується тільки в ст. 85 КПК України, що містить правила оцінки доказів. Але в цілому розкриття змістовної сторони достовірності доказів знаходить своє відображення тільки в науковій літературі. Найбільш часто достовірність характеризується як обґрунтоване знання, відповідність якого дійсності не викликає сумніву [5, с. 8]. Якщо властивість допустимості докази говорить про дотримання формально процесуальних вимог, то властивість достовірності доказу характеризує його змістовну сторону.

У результаті аналізу доказу з точки зору достовірності у судді з'являється знання того, що цей доказ узгоджується з системою доказів, яка розглядається по даному кримінальному провадженню; не суперечить іншим достовірним доказам у кримінальному провадженні; підтверджується іншими доказами.

Оцінка доказу на предмет достовірності дуже важлива й тому, що спочатку закон дозволяє говорити про докази як про будь-які відомості. Адже, крім тих доказів, які представлені в суд, процесуально оформлені, в судовому слідстві можуть розглядатися відомості, які отримані, наприклад, захисником у процесі опитування осіб з їх згоди тощо. А оцінка доказу з точки зору достовірності дозволяє вийти на рівень фактичних даних, що мають відношення до обставин кримінального провадження.

Оцінка доказів з точки зору належності, допустимості, достовірності проводиться відносно кожного досліджуваного доказу і в результаті створює цілісне його сприйняття. Коли кожний з представлених доказів безпосередньо досліджено і суддя оцінив кожен із них у відповідності до вимог КПК України, виникає необхідність оцінити всю представлену сукупність доказів з точки зору достатності для вирішення кримінального провадження. Саме на стадії судового розслідування з'являється реальна можливість оцінити всі зібрані у справі й представлені сторонами докази, визначити той обсяг доказів, який буде покладений в основу вироку у кримінальному провадженні. На жаль, у КПК України не приділено належної уваги питанню достатності доказів, тим більше, що ця характеристика доказової бази безпосередньо впливає на вирішення кримінальної справи по суті. По суті, достатність як властивість зібраних і представлених у провадженні доказів, часто отожднюється з предметом доказування, а відтак, з тими обставинами, про які йдеться в ст. 91 КПК України. Однак, потрібно враховувати, що до доказів належать та «інші обставини, що мають значення для кримінальної справи». Таким чином, при встановленні достатності представлених і досліджених обставин суд виходить з наявної

сукупності обставин, які не залишають сумніву в винуватості чи невинуватості обвинуваченого, забезпечують законність, обґрунтованість і вмотивованість рішень. Якщо ж у процесі дослідження доказів суд прийде до висновку, що наявних доказів недостатньо для вирішення справи по суті, то виникне необхідність у дослідженні додаткових доказів, які суд може витребувати сам або їх повинні будуть представити сторони. Але в цьому випадку суд не заповнює прогалини в доказах, а витребує докази з метою уточнення і прояснення уже представлених доказів.

Все це говорить про те, що у кримінальному судочинстві повинні бути чітко представлені критерії достатності доказів, які необхідно виразити концентровано. Наприклад, ми пропонуємо в якості уточнюючого доповнення до ч. 1 ст. 94 КПК України додати таке формулювання: «Зібрана сукупність доказів може вважатися достатньою, якщо вона розкриває обставини, що підлягають доказуванню, і дозволяє зробити висновки по суті кримінального провадження, що розглядається».

Але оцінка доказів – це не тільки розумова діяльність, орієнтована на формально процесуальні критерії. Вона нерозривно пов'язана не тільки із наявним обсягом доказів, представлених сторонами, але і з внутрішнім переконанням судді і його сумлінням.

Внутрішнє переконання судді – поняття юридичне, а не моральне. В силу цього, оцінка доказів суддею є вільною. Суддя вільно оцінює докази, так як здійснює кримінальне процесуальне пізнання, результати якого визначають його внутрішнє переконання. Внутрішнє переконання судді, який оцінює докази у процесі судового слідства, є виключна компетенція особи, яка від імені держави здійснює правосуддя. Для того, щоб у судді склалися внутрішнє переконання в оцінці доказів, законодавець передбачив безпосередність дослідження судом поданих доказів, незалежність суддів і підпорядкування їх тільки закону, визнання суду суб'єктом доказування.

Література

1. Громов Н.А. Зайцева С.А., Гуцин А.Н. Докази, їх види та доказування в кримінальному процесі. М., 2005. 278 с.

2. Некрасов С.В. Юридична сила доказів у кримінальному судочинстві. Науково-практичний посібник. М., 2004. 325 с.

3. Некрасов А.А., Лук'янова І.Н., Некрасов С.В. Особливості доказування в судочинстві. Науково-практичний посібник. М., 2004. 175 с.

4. Морозова Т.А. Свобода оцінки доказів на стадії досудового розслідування: автореф. дис. ...канд. юрид. – Нижній Новгород, 2007. 20 с.

5. Гришина О.П. Достовірність доказів та способи її забезпечення в кримінальному процесі: автореф. дис. ... канд. юрид. М., 1996. 22 с.

Анотація

Кратко Д. М. Принципи оцінки доказів у теорії кримінального процесу. – Стаття.

У статті автор розкриває сутність змін, внесених законодавцем в принципи оцінки доказів у кримінальному судочинстві. Автор описує і дає оцінку таким елементам доказування, як належність, допустимість і достовірність. А також розглядає сутність внутрішнього переконання судді при оцінці доказів в ході судового слідства у кримінальному провадженні.

Ключові слова: принципи, оцінка доказів, належність, допустимість, достовірність, внутрішнє переконання судді.

Аннотация

Кратко Д. М. Принципы оценки доказательств в теории уголовного процесса. – Статья.

В статье автор раскрывает сущность изменений, внесенных законодателем в принципы оценки доказательств в уголовном судопроизводстве. Автор описывает и дает оценку таким элементам доказывания, как относимость, допустимость и достоверность. А также рассматривает сущность внутреннего убеждения судьи при оценке доказательств в ходе судебного следствия в уголовном производстве.

Ключевые слова: принципы, оценка доказательств, принадлежность, допустимость, достоверность, внутреннее убеждение судьи.

Summary

Kratko D. M. Principles of evidence evaluation in the theory of criminal procedure. – Article.

In the article the author reveals the essence of changes made by the legislator in the assessing principles of evidence in criminal proceedings. The author describes and gives the assess to such rules of evidence as relevance, validity and reliability. And also he examines the meaning of inner conviction of a judge in evaluating the evidence during the judicial investigation in criminal case.

Key words: principles, assess of evidence, relevance, validity, authenticity, inner conviction of judge.